

LA RESISTÈNCIA LIBERAL DE LLEIDA DAVANT LA INVASIÓ DELS CENT MIL FILLS DE SANT LLUÍS¹

ANTONI SÁNCHEZ CARCELÉN

Universitat de Lleida

RESUM

Davant del fracàs de la contrarevolució interior efectuada pels reialistes, a partir pràcticament de l'inici del sistema constitucional inaugurat per la revolució de Riego, els elements més absolutistes van organitzar mitjançant la celebració del Congrés de Verona la invasió del territori espanyol per les tropes franceses (els Cent Mil Fills de Sant Lluís). La reacció de les institucions locals lleidatanes, sobretot la Paeria (l'Ajuntament) no es va fer esperar. Ràpidament van rebutjar ferventment la imposició estrangera i van organitzar la resistència a l'interior de la ciutat. Aquesta resistència va topar amb la penúria econòmica de la hisenda municipal, motiu pel qual van haver de realitzar una guerra defensiva, que va tenir èxit, ja que van resistir la invasió fins a l'últim dia d'octubre de l'any 1823 i es van convertir, juntament amb ciutats com ara Barcelona o Tarragona, en els baluards del liberalisme.

PARAULES CLAU

Trienni Liberal, Cent Mil Fills de Sant Lluís, Lleida, resistència liberal.

ABSTRACT

Before the failure of the inner counter-revolution conducted by the royalists, practically from the beginning of the constitutional system inaugurated by the revolution of Riego, the absolutists elements organized by means of the celebration of the congress of Verona the invasion of the Spanish territory by the French troops (One Hundred Thousand Children of Saint Louis). The reaction of the local institutions of Lleida, the Paeria (city council) principally, arrived promptly. Quickly they rejected fervently the foreign imposition and they organized the inner resistance of the city. This resistance ran into the economic shortage of the municipal property, for this reason they had to make a defensive warfare. This tactics were successful since they resisted to the invasion until the last day of the month of October 1823, to turned themselves together with cities like Barcelona or Tarragona, into the bastions of liberalism.

KEY WORDS

Liberal Triennium, Lleida, liberal resistance.

1. La base d'aquest article és un treball d'investigació guardonat amb el Premi per a Estudiants de la Societat Catalana d'Estudis Històrics (2005).

LA PLANIFICACIÓ DE LA INTERVENCIÓ ESTRANGERA PER DERROTAR EL RÈGIM CONSTITUCIONAL:
EL CONGRÉS DE VERONA

El dia 20 d'octubre de 1822 es va inaugurar un congrés de la Santa Aliança a Verona, que va reunir els representants de les potències europees per tractar l'afer de la revolució espanyola. Anglaterra hi va enviar Lord Wellington, amb la missió de defensar posicions no intervencionistes a Espanya. França hi va destinar Montmorency, en principi amb la idea que presentés una posició moderada envers les ànsies intervencionistes de Prússia, però Chateaubriand hi va ser present i va adquirir un paper protagonista. Ferran VII va designar emissari el comte d'Espanya, tot plegat amb l'objectiu que, d'aquest congrés, en sortís un acord d'intervenció a Espanya. Després de diverses reunions, les potències europees van decidir condemnar públicament la revolució espanyola al·legant que el sistema constitucional era incompatible amb el monàrquic, ja que el principi de la sobirania del poble era oposat al dret diví. Així doncs, van decidir retornar Espanya a l'absolutisme anterior a la revolució gaditana. Primer de tot, a través de negociacions diplomàtiques, però, per si fracassaven, es va subscriure un acord secret perquè França donés suport material en cas d'una guerra contra el sistema liberal espanyol. França va adduir com a raó principal el perill que suposava la possible expansió de la revolució al seu país.²

LA RESPOSTA DEL PODER CENTRAL LIBERAL

A finals de desembre de 1822, els ambaixadors de França, Àustria, Prússia i Rússia van presentar al Govern espanyol les seves queixes i un ultimàtum si no es feia cas a les seves propostes, ja que, segons ells, la revolució espanyola era la causa última de la flamarada liberal europea. La resposta del Govern espanyol no es va fer esperar i, el 9 de gener de 1823, Evaristo San Miguel contestava als ambaixadors que «la España está regida por una Constitución promulgada, aceptada y jurada en el año de 1812, y reconocida por las Potencias que se reunieron en el Congreso de Verona». Afegia que el Govern espanyol no pensava modificar la Constitució. Ràpidament les Corts van donar suport al Govern. A continuació, el Govern anglès, a través del seu ambaixador, va intentar pressionar el Govern espanyol perquè fes concessions. Però ni el Govern ni les Corts no estaven en aquells moments per fer cap tipus d'atorgament.

LA REACCIÓ DEL PODER LOCAL LIBERAL LLEIDATÀ

L'Ajuntament i la Diputació de Lleida van acordar que havien de felicitar el Govern i les Corts per la decisió presa i ho van celebrar públicament, ahora que dema-

2. Ulrike SCHMIEDER (1998), *Prusia y el Congreso de Verona: Estudio acerca de la política de la Santa Alianza en la cuestión española*, Madrid, Ediciones del Orto, p. 84-148; Ulrike SCHMIEDER (1992), «Las grandes potencias y la restauración española, 1823-24», *Trienio*, núm. 19, p. 143-164; Ramon GONZÁLEZ FLÓREZ (1990), «Chateaubriand y la guerra de España de 1823», *Aportes*, núm. 13, p. 75-94.

naven al rei que es definís. Però la resposta massiva de la Catalunya constitucional no va aturar l'ofensiva francesa i, el 28 de gener de 1823, Lluís XVIII anunciava oficialment a l'Assemblea francesa que «cent mil francesos comandats per un príncep de la meua família, als quals el meu cor es complau d'anomenar fills meus, estan a punt de marxar invocant el Déu de Sant Lluís, per conservar al tron d'Espanya un descendent d'Enric IV, preservar aquest bon reialme de la ruïna i reconciliar-lo amb Europa».³

Davant de l'imminent atac, el comandant militar de la província de Lleida el 4 de gener de 1823 va enviar un ofici a la Paeria (nom històric de l'Ajuntament de Lleida) en el qual va manifestar l'escassetat d'efectius en les seves tropes, sobretot les destinades a defensar i vigilar la ciutat. Per aquest motiu va ressaltar que sobreviuen gràcies al reforç dels milicians voluntaris que deixaven les seves activitats econòmiques (els tallers, les botigues o el camp) per lluitar contra els absolutistes. Però encara no era suficient, i van demanar que la gent que encara no estigués allistada a cap cos armat s'havia de presentar perquè faltaven molts individus, sobretot, a l'hora de cobrir la porta de Sant Martí i la de Boters, perquè l'havien d'obrir dos cops al dia a fi que els camperols i llauradors poguessin sortir de la ciutat per conrear les seves terres i, per tant, s'havia de reforçar molt la seva vigilància per evitar un atac sorpresa en aquest punt dèbil.⁴

Com ja he comentat abans, el 19 de gener de 1823 va arribar un ofici de la Diputació a la Paeria en el qual es manifestava la notícia que el govern constitucional nacional havia rebut per correu diverses notes de governs estrangers que suggerien la finalització del règim liberal. Davant d'aquesta pressió forana, el Govern espanyol els va contestar enèrgicament mostrant tot el seu patriotisme i declarant que la defensa de la llibertat nacional esdevindria una prioritat. El consistori municipal va estar molt d'acord amb la resposta governamental i va donar les gràcies a les Corts per no deixar-se influenciar per les amenaces de les potències europees més conservadores.⁵

L'ORGANITZACIÓ DE LA RESISTÈNCIA PEL GOVERN CONSTITUCIONAL

Tot seguit, el Govern francès va encarregar a Eguía la formació d'una Junta perquè assessorés el duc d'Angulema mentre durés l'ocupació d'Espanya. La resposta

3. Josep FONTANA (1987), «Per què van envair Espanya els Cent Mil Fills de Sant Lluís?», *Recerques* (Barcelona), núm. 19; Rafael SÁNCHEZ MANTERO (1981), *Los Cien Mil Hijos de San Luis y las relaciones franco-españolas*, Sevilla, Universidad de Sevilla; José FUENTES (1989), «El Trienio Liberal en la correspondencia del duque de Wellington», *Boletín de la Real Academia de la Historia*, CLXXXVI, cuaderno III, p. 407-442; Jean René AYMES (2000), «La opinión pública francesa hostil a la intervención de 1823», a Gonzalo BUTRÓN i Antonio RAMOS (ed.), *Intervención exterior y crisis del Antiguo Régimen en España*, Huelva, Universidad de Huelva, p. 217-237.

4. Arxiu Municipal de Lleida (AML), Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 15; vegeu, també, Carme CAPDEVILA (1986), *La milícia nacional a Lleida durant el Trienni Liberal (1820-1823)*, Lleida, Estudi General de Lleida, p. 150.

5. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 26.

constitucional no es va fer esperar: el Govern espanyol va optar per afrontar la invasió seguint una estratègia de guerra nacional contra un enemic exterior, però la realitat no fou pas aquesta i la pretesa unitat nacional no va reeixir. El mes de febrer, el govern liberal va reorganitzar l'exèrcit per fer front a la previsible invasió francesa i va crear dos exèrcits d'operacions i dos de reserva (el de Catalunya comandat per Espoz y Mina,⁶ amb 21.000 soldats, del tot insuficient). El març van organitzar tres exèrcits d'operacions més. D'altra banda, cal destacar que l'1 de març de 1823 es van inaugurar novament les Corts, aquesta vegada ordinàries. El primer que van projectar va ser el viatge de Ferran VII i de les mateixes Corts a Sevilla, per evitar que amb una ràpida entrada les tropes franceses aconseguissin el control de Madrid en pocs dies i la direcció del país (rei, govern i Corts).⁷

La decisió presa pel govern nacional liberal semblava molt adient, ja que a l'inici del mes de febrer de 1823, concretament el dia 5, es va aconseguir vèncer la contrarevolució absolutista interior gràcies al militar Espoz y Mina (general en cap de l'exèrcit d'operacions del setè districte militar, fins i tot es va fer una exposició a Ferran VII en la qual se sol·licitava que aquest general fos distingit amb el títol de marquès de la Seu). La Paeria va rebre la notícia que la matinada del 3 de febrer els facciosos (nom amb el qual els liberals designaven els reialistes) havien desocupat el fort de la Seu d'Urgell. Ràpidament van publicar un ban perquè tots els veïns de Lleida entre les 7 i les 10 d'aquella nit il·luminessin les seves cases per celebrar-ho i que l'endemà, dia 6 de febrer, es cantés un solemne *Te Deum* a la Catedral al qual havien d'assistir els membres militars, els eclesiàstics i, per descomptat, els de la

6. A mesura que va avançar el conflicte bèl·lic, la seva estratègia de lluita va consistir a esperar el resultat favorable de l'enfrontament en altres zones d'Espanya i guanyar temps, atrinxerant-se mentrestant en algunes places fortes i defensant, sobretot, la liberal Barcelona. Aquesta *guerra defensiva*, que incloïa les guerrilles, reivindicada pels patriotes liberals, la va decretar el govern tenint en compte que l'exèrcit espanyol estaria menys organitzat i seria menys nombrós que el francès. Vegeu Irene CASTELLS (2001), «La opinión liberal ante la invasión francesa; Catalunya (1823)», a Juan FRANCISCO FUENTES i Lluís ROURA (ed.), *Sociabilidad y liberalismo en la España del siglo XIX*, Lleida, Milenio, p. 148. Amb tot, tant l'exèrcit francès com l'espanyol van ser dividits en quatre cossos de 18.000 a 20.000 homes cadascun; per tant, els efectius no diferien substancialment. Quant a les tropes franceses del quart cos d'operacions, destinat a Catalunya i comandat pel mariscal Moncey, el nombre d'homes de què es va disposar va ser de 21.099 soldats d'infanteria. Per la seva part, Espoz y Mina, cap suprem militar per a la defensa de Catalunya, comptava amb uns 36.000 homes, dels quals 20.000 eren tropes de línia i 14.000 milicians, segons les xifres de SÁNCHEZ MANTERO (1981), p. 73. Però Espoz y Mina va haver de deixar defensades les seves places fortes, per la qual cosa només va poder comptar al camp de batalla amb uns 7.000 homes. Vegeu Ramon ARNABAT (1999), *Revolució i contrarevolució a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823)*, 2 v., Universitat Pompeu Fabra: Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, tesi doctoral inèdita, p. 1525.

7. Alberto GIL NOVALES (1980), *El Trienio Liberal*, Madrid, Siglo XXI, p. 57-59; Ramon ARNABAT, (2001), *La revolució de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya*, Vic, Eumo, p. 305-341; FRANCISCO ESPOZ Y MINA (ed. facsímil 1962), *Memorias del General don Francisco Espoz y Mina*, edició i estudi preliminar de Miguel Artola, Madrid, Ediciones Atlas, col·l. «Biblioteca de Autores Españoles», vol. 146-147.

Paeria. A més a més, per a tots els veïns hi hauria un ball gratuït al local de l'hospici aquella mateixa nit.⁸

La fi de la regència d'Urgell, el principal nucli reialista, en unió amb la nota diplomàtica espanyola en la qual es rebutjaven les directives europees absolutistes van tenir repercussions. L'11 de febrer de 1823 un ofici de l'intendent va indicar que el comte de la Garde, ministre de França a la nostra Cort, havia demanat un passaport per tornar al seu país. Això va mostrar que, un cop derrotat l'enemic interior, calia preparar-se per un futur atac exterior, però, de moment, el règim liberal va guanyar i ensorrar la insurrecció interior.⁹

Més tard, un ofici del cap polític del 2 de febrer va traslladar una reial ordre de Ferran VII en la qual donava les gràcies a la Paeria per la felicitació que va fer-li per les contestacions donades pel nostre govern als gabinets estrangers de Rússia, Prússia, Àustria i França (tots els membres de la Santa Aliança). Es pot apreciar la hipocresia del monarca, ja que dintre del seu àmbit privat es va mostrar molt partidari de la intervenció estrangera per poder governar d'una manera absoluta com ho havia fet entre 1814 i 1820.¹⁰

L'ESTRUCTURACIÓ DE LA DEFENSA INTERIOR DE LLEIDA

A continuació, cal assenyalar la convocatòria extraordinària de la Diputació, que va tenir lloc el 13 de febrer de 1823, en la qual, juntament amb la presència per invitació de la Paeria, havien de prendre les mesures necessàries per tal de defensar-se i salvar la pàtria en aquelles crítiques circumstàncies en què es trobava la ciutat de Lleida, ja que tot el territori espanyol estava amenaçat de ser envaït pels francesos. Davant d'aquest fet, alguns patriòtics eclesiàstics seculars, molts individus de la Milícia Nacional Voluntària i els oficials de l'exèrcit militar van realitzar una crida a tota la població amb un sol objectiu, que consistia a assegurar la presa de consciència de tots els ciutadans lleidatans en referència a la defensa a ultrança de la ciutat que havien de protagonitzar fins al final en benefici del mateix sistema constitucional. Per tant, tots els veïns que podien disparar o utilitzar una arma s'havien de presentar ràpidament a les cases consistorials amb l'objectiu de salvar la pàtria.¹¹

Els assistents més destacats que van comparèixer, a banda dels membres de la Diputació i de l'Ajuntament, van ser els senyors eclesiàstics Joan Roig (prevere i capellà de Puigverd, resident a Lleida) i Francesc Vallverdú (prevere de Lleida); Mariano Ferrer (interventor); Josep Pozo (director general de contribucions de Lleida); Francesc Baldells (metge d'Agramunt domiciliat a Lleida); els individus de la Milícia Nacional Voluntària Josep Lamarca (comandant), Josep Comes (tinent), Agustí Lloberas (subtinent), Pere

8. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 34-35.

9. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 38.

10. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 52.

11. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 40.

Iglesias (sergent), Francesc Miró (caporal), Josep Ricard (milicià), Bonaventura Nogueira (tinent del Regiment de Zapadores), Joaquim Maria Estrada (oficial de cavalleria de l'Infant) i, finalment, Ignasi Beluza (subtinent del nacional cos d'artilleria).¹²

Com es pot apreciar, els membres de l'Església i l'exèrcit nacional eren personatges de segona fila, mentre que tot el contrari va succeir amb els representants de la Milícia Nacional Voluntària, ja que hi van assistir els individus més importants. Això seria un altre reflex de quines institucions tenien una preeminència en el model absolutista, totalment oposat a la Milícia (un cos creat pel liberalisme amb l'objectiu de protegir i salvaguardar el mateix règim). També m'agradaria destacar la unió de la Diputació Provincial i la Paeria a l'hora de defensar la llibertat nacional.

Aquesta polarització seria lògica si tenim en compte el caràcter tradicionalista de la institució eclesiàstica i la geografia política de Lleida, ja que el Segrià, segons l'estudi de Ramon Arnabat,¹³ juntament amb les comarques de l'Anoia, l'Alt Penedès, l'Alt Camp, el Bages, la Terra Alta, Osona, el Baix Camp, el Gironès, l'Alt Empordà, la Cerdanya, l'Urgell, la Selva i el Vallès Oriental, formaria part de la tercera zona, la més dividida políticament i ideològicament entre el reialisme i el liberalisme.

El pròxim punt d'interès va tenir lloc amb la lectura d'un ofici del cap polític del 26 de febrer referent a una reial ordre, en la qual es va declarar que les Corts extraordinàries van decretar que els monjos no ordenats *in sacris* havien de ser soldats i, per tant, passarien a cobrar els cent ducats que tenien assignats els soldats per la Nació (el Govern central) fins que pugessin de rang i aconseguissin formar part del grau de sergent. Amb aquesta decisió es va donar un altre cop al poder i a la preeminència eclesiàstica, ja que el règim liberal va establir que, a causa de la necessitat d'augmentar el nombre de soldats que haurien de lluitar contra la invasió estrangera, havien d'utilitzar una part del clergat. A més a més, van aprofitar el fet que aquest sector de l'Església era el més avesat al pensament liberal. Per tant, es va accentuar encara més la divisió entre els dos grans poders que controlaven amplis àmbits tant de la vida pública com de la quotidiana.¹⁴

A principis del mes de març del 1823, el Govern central, després d'escoltar la petició del poder local lleidatà —que va consistir a demanar la utilització del major nombre possible de reialistes que en aquells moments estaven empresonats per formar part de la quinta de l'exèrcit nacional adscrit a la població de Ponent—, va accedir a col·locar trenta facciosos entre els trenta-vuit soldats que tenia assignats Lleida per tal de cobrir la renovació de l'exèrcit d'aquell any. Però, un cop analitzades les capacitats, les actituds i les voluntats d'aquests homes, van decidir que només setze facciosos eren útils per realitzar el servei armat. Per tant, les places que faltaven, segons la instrucció de la Diputació del 16 de desembre del 1822, havien de ser cober-

12. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 40.

13. Arnabat (1999), p. 1719-1720.

14. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 57.

tes per milicians voluntaris, que van ser escollits amb el grau de soldats, que en aquest cas van ser set, i, consegüentment, les places que faltessin havien de ser cobertes per part dels ciutadans.¹⁵

La radicalització del procés armat, primer interior i després exterior, en unió amb la falta de població a causa dels constants enfrontaments bèl·lics, les represions —que van incloure assassinats i empresonaments arbitraris, sobretot la del 1814—, els exilis —dels afrancesats i dels liberals el 1814, i dels absolutistes a partir del 1822— i el gran nombre d'individus que havien de servir als governs liberals com a part de l'exèrcit o la Milícia van provocar la falta de recursos humans —cal afegir les persones que van marxar per lluitar amb el bàndol reialista— i, per aquest motiu, insòlitàment per cobrir el total de la renovació militar van obrir les portes dels insurgents, fet que va demostrar que molts van formar part dels absolutistes per una qüestió bàsicament econòmica i no tant ideològica.

Finalment, el 8 d'abril de 1823, es va produir el repartiment de les unces d'or necessàries per poder pagar els setze facciosos que formarien part de la quinta de l'exèrcit, segons el sorteig fet el 1822 entre els veïns i el consistori municipal. L'Ajuntament de Lleida va reflectir el total de les despeses: primer de tot calia satisfer la quantitat de 1.791 rals de billó derivades de la seva manutenció, i a més a més s'havien de sumar, d'una banda, els 800 rals de billó que Manuel Fuster va cobrar per la formació de l'expedient, i de l'altra, els 228 rals que van demanar un metge i dos cirurgians per la revisió mèdica que van realitzar als facciosos. En total, la xifra va ascendir a 2.819 rals, la major part finançats per la Paeria.¹⁶

El pas següent, després de solucionar la formació de les quintes militars, va ser preocupar-se de la Milícia Nacional Voluntària, aquest cop del seu finançament, ja que un ofici de la Diputació del 5 de març va establir en 3.000 rals de billó el repartiment mensual que havien de pagar entre tots els pobles d'aquest partit destinat a la manutenció i l'armament de les companyies patriòtiques de caçadors (milicians). La Paeria pagava 5 rals de billó mensuals als membres de la Milícia, i a més, segons l'article quart del seu reglament, havia de contribuir a altres despeses que pujaven a 9.796 rals de billó mensuals. Per tant, el seu manteniment era força elevat i gran part del pressupost municipal anava dirigit a cobrir les seves despeses. Sort que obtenien uns diners extres amb l'extracció dels béns dels facciosos.¹⁷

Aquesta notícia mostra com els milicians lleidatans van actuar per tot el seu districte, sobretot pels pobles dels voltants, i com aquests havien de col·laborar a canvi de l'ajut de la capital. Aquest fet assenyalaria l'alt grau de connexió entre la Paeria i la Diputació i també la necessitat de mantenir aquestes poblacions sota l'òrbita liberal amb l'objectiu d'evitar la propagació i el control de la zona reialista a les proximi-

15. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 60.

16. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 79.

17. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 63.

tats de Lleida. Finalment, la recaptació de diners gràcies a l'expropiació de moltes propietats de membres absolutistes va afavorir la conservació d'un model econòmic habitualment deficitari mediatitzat per la guerra civil.

A mitjan mes de març, un ofici del comandant militar de la província va indicar que havia de marxar imminentment una partida de la milícia de Toro, raó per la qual la Paeria havia de contribuir amb trenta-sis milicians més en la defensa de Lleida. L'absència d'aquesta partida va significar un buit important perquè reforçava la protecció de les muralles de la ciutat.¹⁸

LES DIFICULTATS ECONÒMIQUES CAUSADES PER LA CRISI DE LA HISENDA MUNICIPAL

Sens dubte, l'aspecte econòmic era vital, no només per les despeses de l'àmbit militar, sinó perquè també calia organitzar l'obtenció i l'emmagatzematge dels aliments, o sigui, l'avituallament de la ciutat. Per aquest motiu, Santiago Ortega, comissionat de guerra de Lleida, va sol·licitar que la Paeria s'encarregués del subministrament del pa, de l'ordi i de la palla per a les tropes i els cavalls de l'exèrcit nacional. A partir d'aquestes darreres ordres, es va apreciar que la invasió estrangera generava la necessitat de mobilitzar una part de l'exèrcit cap a altres territoris i que la falta de diners a causa del llarg procés armat dificultava el manteniment de la logística militar, i, per tant, demanaven a l'Ajuntament de Lleida la seva col·laboració econòmica. Però el govern municipal amb prou feines si havia aconseguit conservar un equilibri pressupostari i congelar el seu dèficit i, consegüentment, va expressar-li la seva impossibilitat a causa de la seva falta de recursos materials.¹⁹

A finals del mes de març de 1823, un ofici de la Diputació Provincial demanà a la Paeria que a partir de l'1 d'abril es fes càrrec del subministrament de pa i ordi per a l'exèrcit. L'Ajuntament de Lleida li va contestar el mateix, ja que no ho podia fer, no per voluntat pròpia, sinó per falta d'ingressos. Pocs dies més tard va arribar un altre ofici del comandant militar d'aquesta província, en el qual va demanar permís per extraure almenys la palla que hi havia al castell principal. La Paeria sí que va acceptar aquesta petició.²⁰

Però, òbviament, la cúpula militar necessitava aquest ajut i va redactar de nou un ofici; aquesta vegada, el comandant militar de Lleida va exposar al govern municipal lleidatà que els hauria de donar de manera immediata unes 2.500 racions de pa per subministrar a les tropes. Sobretot, va remarcar l'extrema importància de l'assumpte, ja que no podia faltar un article de primera necessitat com aquest, bàsic per a l'alimentació dels soldats. La Paeria va tornar a respondre negativament argumentant que era impossible fer la donació perquè no hi havia diners, i menys per satisfer la gran quantitat de racions sol·licitades.²¹

18. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 64.

19. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 67.

20. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 72 i 83.

21. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 90.

El 24 d'abril de 1823 van replicar amb un altre ofici la negativa de l'Ajuntament lleidatà de donar pa a les tropes, on es comunicava que tenien facultats concedides pel mateix cap polític per rebre aquest suport i ajut. La Paeria va manifestar-li que aquestes facultats il·limitades només eren per a l'aprovisionament del castell principal i de les tropes en trànsit, no de les fixes.²² Sempre hi hagué conflictes per qüestions de proveïments i recursos entre civils i militars, per exemple, a la Guerra del Francès o a la posterior Guerra Carlina.

Sens dubte, aquest estira i arronsa no va afavorir en res l'estat de les relacions entre el poder local i l'exèrcit nacional. D'una banda, la Paeria va destinar tots els seus esforços a sufragar les despeses de la Milícia Nacional Voluntària, i de l'altra, l'exèrcit nacional necessitava aquesta concessió, ja que el Govern central el va marginar ja en temps de pau, i ara en temps de guerra encara més a causa de la seva crisi econòmica, la qual no li permetia ni cobrir les seves necessitats més bàsiques com era l'alimentació elemental dels seus membres. Finalment, a partir de la dada esmentada de 2.500 racions, es pot establir que aproximadament aquest devia ser el nombre de soldats de les tropes emplaçades a Lleida amb la finalitat de protegir la ciutat, quantitat a la qual cal sumar els milicians. Per tant, la solidesa defensiva de la ciutat era gran.

LA INCAPACITAT DE LES CORTS ESPANYOLES PER FER FRONT A LA INVASIÓ FRANCESA

Per un moment deixem ara de banda l'organització de la resistència lleidatana per tornar a l'evolució dels successos històrics d'àmbit nacional. La fugida dels liberals cap a Sevilla va començar el 20 de març, sense que encara cap soldat francès hagués entrat al nostre territori; no és fins el 7 d'abril que comença la invasió del duc d'Angulema. El 23 d'abril, les Corts van iniciar de nou les seves sessions. El dia 24, el rei, mitjançant un reial decret, va declarar la guerra a França. Segons Gil Novales,²³ en aquest moment es va constatar el fracàs total del model liberal moderat. Per Irene Castells,²⁴ la traïció dels caps militars que no es van oposar a la invasió francesa i la retòrica resistent de les Corts espanyoles, retirades a Sevilla, primer, i a Cadis, després, van ser una de les grans causes de la derrota dels constitucionals espanyols, ja que les Corts no van aconseguir en cap moment controlar l'aplicació de les mesures d'excepció que van dictar.

Quant a Catalunya, segons Fiorenzo Galli,²⁵ un dels supremes caps militars, l'exèrcit de Espoz y Mina va presentava dos problemes greus: d'una banda, no es podia comptar gaire amb la Milícia Nacional, i de l'altra, la major part de tropes que hi havia a Catalunya havien vingut de fora i estaven molt mal equipades. Per afron-

22. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 91.

23. Gil Novales (1980), p. 57-59.

24. Castells (2001), p. 147.

25. Fiorenzo GALLI (1828), *Mémoires sur la dernière guerre de Catalogne*, París, p. 325.

tar aquests problemes. Espoz y Mina va reorganitzar l'exèrcit. Primer de tot va nomenar nous governadors per a les places fortes (Josep Bellido a Lleida, amb 1.500 homes) i després va dividir l'exèrcit d'operacions en quatre operacions. Va dissenyar una estratègia consistent a disseminar les seves forces a les places fortes i, des d'aquests punts, atacar les tropes franceses. Un pla conegut pels gals, ja que quan van entrar a Catalunya, es van dedicar a dominar la major part del territori, deixant aïllades les places fortes. Seguint les ordres d'Espoz y Mina, es van crear juntes de vigilància a les viles i ciutats catalanes més importants amb la missió de fortificar i proveir les places. Per aconseguir recursos financers, Espoz y Mina va imposar una contribució extraordinària de guerra de trenta milions de rals (cinc per a la Diputació de Lleida). Els caps polítics de Girona i Lleida van manifestar que no podien presentar en quinze dies les contribucions exigides perquè no gaudien de comerç i indústria, ja que la seva riquesa estava limitada als productes agrícoles.²⁶

Finalment, la nit del 7 al 8 d'abril el duc d'Angulema, al capdavant dels Cent Mil Fills de Sant Lluís, va entrar a Espanya pel Bidasoa (eren 94.500 homes i 22.000 cavalls). L'exèrcit francès va anar precedit per les tropes reialistes que s'havien refugiat a França davant l'ofensiva d'Espoz y Mina a Catalunya, i Torrijos a Navarra (uns 12.500 homes). El 9 d'abril, Angulema va constituir formalment la Junta Provisional de Gobierno de España e Indias, presidida pel mateix Angulema, i integrada també per Eguía, Gómez Calderón, Juan Bautista de Erro, José Morejón i el baró d'Eroles —tot i que aquest últim no va assistir-hi perquè va comandar l'exèrcit reialista a Catalunya. Aquesta Junta es va convertir en l'autoritat legítima dels invasors fins a l'arribada a Madrid. Va justificar l'entrada dels francesos amb un manifest titulat *A los Españoles*, en el qual es defensava la idea que l'atac només volia salvar la religió, el rei i la pàtria. El 23 de maig van ocupar Madrid, i el 25 van substituir la Junta per una Regència, la qual va nomenar un govern.²⁷

LA REPERCUSSIÓ IMMEDIATA DE LA INVASIÓ FRANCESA A LLEIDA

Sens dubte, aquests fets i la forta pressió que va exercir la propaganda absolutista i les seves tropes, com també la por de la seva repressió (cal recordar que va ser brutal l'any 1814), van propiciar que un petit sector liberal lleidatà es replantegés la seva fidelitat, ja que van donar més importància a la supervivència, no només política, sinó també física, que a cap altre element. Però l'actuació enèrgica de la Paeria i del seu braç armat, la Milícia, no van permetre cap dubte ni cap canvi de bàndol. A més a

26. Ramon ARNABAT (2000), «Ocupación francesa y resistencia constitucional: Catalunya, 1823», a Gonzalo BUTRÓN i Antonio RAMOS (ed.), *Intervención exterior y crisis del Antiguo Régimen en España*, Huelva, Universidad de Huelva, p. 239-254; José Luis COMELLAS (1958), *Los realistas en el trienio constitucional, 1820-1823*, Pamplona, Colección Histórica del Estudio General de Navarra, Serie Siglo XIX; Alberto GIL NOVALES (1997), «La guerra de 1823. Consideraciones historiográficas», a Jean René AYMES i Javier FERNÁNDEZ (ed.), *La imagen de Francia en España (1808-1850)*, París, Bilbao, Universidad del País Vasco, p. 63-77.

27. Gil Novales (1980), p. 57-59; Arnabat (2001), p. 305-341.

més, van donar exemple amb l'objectiu d'apaivagar futures insurreccions, o sigui, van ser determinants a l'hora d'aturar una possible divisió dintre de les seves files.

Una altra anomalia que cal afegir a la vida política de la ciutat va ser que l'Ajuntament no va poder celebrar les seves sessions en aquells moments a les cases consistorials perquè estaven ocupades pels jutjats militars i civils. En aquest edifici rebien les declaracions i celebraven els consells de guerra. A més a més, van decidir treure un calabós d'un habitatge del cantó de la Paeria per situar-hi unes dependències en les quals realitzarien gestions pròpies d'aquests tribunals i podrien desenvolupar les seves sessions amb normalitat.²⁸

L'ampliació de l'espai físic dels jutjats va significar el col·lapse del sistema judicial fruit de l'augment de la delinqüència a causa de la crisi econòmica general, dels empresonaments dels insurgents, dels desertors liberals i, en general, del creixement de tots els afers relacionats amb l'aparell jurídic. Però el que va destacar més va ser la proliferació dels consells de guerra que van actuar amb fermesa amb l'objectiu de condemnar els rebels absolutistes.

El 30 de març, per mitjà d'un ofici, el cap polític va comunicar la seva marxa a la ciutat de Vic per assumptes del Servei Nacional, i va deixar, de moment, la seva plaça a l'intendent. Va haver de marxar perquè el general en cap de les operacions militars va convocar els caps polítics i els diputats a Corts del setè districte per tal d'establir el repartiment d'un préstec de 30 milions de rals de billó, el qual, sens dubte, era molt necessari per tal de resistir els atacs reialistes. En aquesta reunió van demanar a la ciutat de Lleida la quantitat de 4.000 duros que havien de pagar en vint-i-quatre hores. La Paeria va respondre que aquesta xifra l'hauria de repartir entre tots els seus veïns per poder fer efectiu aquest import i que necessitaria més temps.²⁹

Paral·lelament, l'abril del 1823, van adonar-se de l'absència de molts membres de l'exèrcit nacional liberal a causa de les seves fugues (per exemple, Francesc Pifarre, Isidre Aragonès, Joan Ximénez o Joan Balaguer). Aquest augment dels desertors com a conseqüència de la invasió francesa va afeblir molt la defensa de la ciutat, ja que feia falta un alt nombre d'efectius per controlar correctament tot el perímetre.³⁰

Per millorar-la, pocs dies després, en un memorial de Pere Vidarte (oficial de l'Estat Major de l'Exèrcit nacional), d'Àngel Parrilla (comandant del Regimiento de Zapadores de Lleida) i de Mariano Foncilla (enginyer) es va manifestar la necessitat de tallar els pollancres prop de la ciutat amb l'objectiu de facilitar la visió a fi de detectar la posició dels enemics. La Paeria va acceptar els seus suggeriments i va acordar tallar els arbres de la carretera de Barcelona —no els del passeig de Sant Ferran perquè estaven dintre de la fortificació. A continuació, el batlle constitucional va qualificar aquesta decisió de dolorosa perquè adornaven la ciutat i li donaven molta

28. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 67.

29. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 75 i 92.

30. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 78 i 87.

vitalitat, i també va indicar que la llenya que es recollís havia d'estar al servei del comú i havia d'anar destinada a la protecció de Lleida.³¹

Tot i que semblava que el conjunt de les institucions polítiques locals continuarien, tal com ho feia la Milícia Nacional Voluntària, mantenint els seus esforços per tal de lluitar fins al final i resistir d'una manera numantina, el 25 d'abril de l'any 1823 els membres de la Diputació provincial i altres autoritats que treballaven en les diverses oficines civils de Lleida van exposar que estaven preparades per marxar en les properes dates a un altre lloc d'aquesta província que fos més segur. La Paeria va assenyalar que per realitzar aquest canvi hi havia molts inconvenients i, per tant, el més raonable era desistir d'aquest projecte de trasllat.³²

Cada vegada la situació general era pitjor a causa de la pressió militar dels reialistes sobre la ciutat, ja que controlaven bona part de la província i també perquè els recursos materials del bàndol liberal van disminuir al mateix ritme que es produïa l'avenç absolutista. Per tant, el caos financer va créixer molt i va afectar sobretot la circulació monetària (ja de per si deficitària), que va reduir-se dràsticament, com així ho va indicar un ofici de l'intendent en el qual exposava un real decret que va comunicar que s'haurien d'acceptar fruits en el pagament dels terços vençuts de la contribució general i també per l'últim terç d'aquell tercer any econòmic, o sigui, per la falta de moneda metàl·lica es podria pagar amb espècies.³³

EL PRINCIPI DE LA FI: L'AVANÇ FRANCÈS I L'AUGMENT DELS PROBLEMES FINANCERS LOCALS

Com ja havíem vist, la crisi econòmica general va afectar el subministrament de blat als soldats de l'exèrcit i cap institució no podia fer-se càrrec del seu cost. Així doncs, per l'escassetat d'aquest aliment tan necessari es van haver de buscar solucions extremes ja que el Comissionat de guerra va sol·licitar queviures per distribuir-los entre les seves tropes establertes al castell de Gardeny. Primer de tot, la Paeria va arribar a un acord amb Gregori Barberà, propietari de terres a Puigverd, per cobrir l'abastament de blat a l'exèrcit.³⁴

Però, com que no va ser suficient per cobrir tota la demanda, a continuació, el comandant militar va decidir expropiar tots els molins fariners de Lleida i els seus voltants. Un memorial de Pau Figuerola, prior i apoderat de l'arrendatari dels molins de Servia i Vilanoveta de Lleida, va exposar que li havien assignat cinc quarteres de blat cada dia per tal de donar-los a les tropes militars. Figuerola va considerar excessiva aquesta xifra i, per tant, va declarar que seria més convenient donar una quantitat menor. També va comentar que l'expropiació dels drets dels arrendataris dels molins fariners de Lleida i els del seu entorn l'havia d'administrar el mateix Ajunta-

31. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 87.

32. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 92.

33. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 71.

34. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 93.

ment i no el comandant militar. Aquest últim va respondre que la quantitat que haurien d'aportar era la meitat de la que produïen (deu quarteres diàries entre blat i civada) i que se li rebaixés a noranta quarteres mensuals en comptes de les cent cinquanta que pretenia adquirir. Com a compensació, hauria de continuar pagant mensualment el seu arrendament en metàl·lic. Figuerola va donar les claus dels seus molins (pensant que el millor era que treballessin ells) i, finalment, només va autoritzar a la Paeria el seu control, d'acord amb les seves pretensions. Aquest conflicte va cristal·litzar en un ofici de la Diputació Provincial que permetia al consistori municipal quedar-se amb la meitat dels drets dels molins fariners; per tant, haurien de compartir-ne l'explotació amb el comandant militar.³⁵

El mes de maig es van reunir els representants de la Paeria i de la Diputació amb el comandant militar. Tenien com a objectiu resoldre aquest problema. La solució que van trobar va consistir en la venda de qualsevol finca de l'Ajuntament (molí, almodí, pont) en qualitat de carta de gràcia amb la finalitat d'aconseguir els recursos necessaris per tal d'obtenir el subministre de blat. Llavors, les tropes absolutistes van ocupar Madrid (23 de maig). Lleida estava desprotegida militarment, però també políticament, ja que la capital restava en mans del comte de la Bisbal, cap polític poc constitucional.³⁶

També la Paeria va encomanar als veïns l'elaboració de pa, concretament unes cinquanta arroves diàries —el pa havia de ser de mitja lliura, d'una lliura i de dues lliures. Però, tot i que van destinar molts esforços a aconseguir la distribució de blat i la fabricació dels seus derivats, un ofici del comandament militar, del 28 de maig, deia que per al dia de demà no tindrien pa i sol·licitava que es tragués la farina dels forts. L'Ajuntament de Lleida va contestar que en la passada reunió en la qual van assistir totes les autoritats es va comprometre a subministrar pa només per a uns dies i va autoritzar l'organisme militar a agafar farina dels forts, però l'havia de reintegrar en el futur pròxim, ja que per als dies següents, obligatòriament, l'hauria d'agafar dels molins fariners de Lleida.³⁷

Un altre problema va ser la detecció de la proliferació i l'augment de la recol·lecció d'espigues de manera fraudulenta a causa de la misèria general del conjunt de la població; la carestia no els permetia menjar més d'una vegada al dia, com a molt. Però, òbviament, la Paeria va intentar aturar aquests robatoris als camps perquè necessitava els seus fruits per abastar els soldats i els milicians, i per aquest motiu va publicar un ban en què prohibia a tots els seus habitants la possibilitat d'espigar als camps lleidatans sense cap autorització municipal o militar.³⁸

A més a més, van designar dos perits, Jaume Sala i Pere Viladegut, perquè quantifiquessin tot el ramat llaner i de caprins a fi de subministrar-lo a les tropes. Un

35. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 97.

36. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 100; Capdevila (1986), p. 150.

37. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 103 i 109.

38. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 105-106.

cop realitzat aquest recompte, el comissionat de guerra va sol·licitar la possibilitat de recloure dintre de les muralles tot el ramat llaner i el boví dels voltants, ja que els rebels podien robar-lo, i per tal d'obtenir una major seguretat caldria introduir-lo dintre del nucli urbà. També va manifestar que els cent caps de caprins que hi havia als voltants de la ciutat estaven fent moltes destrosses a l'horta i, per tant, s'havien de vendre o bé consumir-ne la carn.³⁹

La Paeria va respondre afirmativament i va designar els corrals dels habitatges de les famílies Bufalà i Mestre per guardar els ramats a les nits. A canvi, l'exèrcit havia de pagar el lloguer dels corrals o bé cedir els fems als propietaris d'aquests immobles. En referència a la venda del ramat de caprins, l'Ajuntament de Lleida va contestar que no tenia els diners suficients per comprar-lo i va deixar oberta la via de vendre la carn al mercat, per a la qual cosa s'havia de fer ús de les taules de preus com a guia.⁴⁰

És una mostra de les *limitacions burgeses* dels liberals. Per als propietaris, pagesos amb hàbits i tradicions comunitàries, això era un robatori. Aquesta qüestió també pot servir per il·lustrar un altre tema: mostra una dicotomia massa rígida entre progressisme i innovació liberal i conservadorisme absolutista. El progressisme i la innovació podien anar a favor d'uns interessos. Era un progrés destruir els hàbits tradicionals i comunitaris pagesos? En tot cas, l'historiador no ha d'adoptar un punt de vista ideològic, sinó que ha de donar veu a tots els protagonistes i veure què s'amaga en cadascun d'ells.

A part de trobar una solució a les mancances agroalimentàries, el consistori municipal va haver de garantir la distribució de la sang necessària per tal de cobrir la forta demanda del nou hospital que es va establir en el castell principal. La radicalització del conflicte bèl·lic va generar un fort augment del nombre de soldats i milicians ferits al camp de batalla i, lògicament, es va saturar la capacitat de l'hospital de Santa Maria. Per tant, es desprèn que van decidir utilitzar la Seu Vella també com un annex d'aquest hospital amb l'objectiu de tenir cura dels malalts i recuperar-los ràpidament per tornar a combatre, ja que la reducció d'efectius com a conseqüència de les desercions i d'altres baixes obligatòries van condicionar la resistència liberal.⁴¹

A finals del mes de maig de l'any 1823, la Diputació Provincial, després de comprovar els greus déficits logístics que patia tant l'exèrcit com la Milícia, va ordenar que els recursos de la Junta d'Electors haurien d'anar destinats a pagar, com a mínim, el sou de les tropes amb l'objectiu de mantenir la seva motivació i que no caiguessin dintre de l'esfera absolutista, tal com va succeir amb altres membres d'aquestos cossos armats, ja que van desertar com a conseqüència de l'enorme desesperació i les grans dificultats que van tenir a l'hora de menjar, de vestir-se i de cobrar el seu salari. Al cap de pocs dies, la Junta d'Electors va enviar un ofici a la Paeria per tal de

39. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 94.

40. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 107.

41. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 95.

demanar-li l'expulsió dels propietaris dels sots de terra del comú de l'entorn de Lleida, ja que aquests havien de desocupar aquests béns comunals perquè passessin a mans d'aquesta Junta per poder-se finançar un cop extreus els seus anteriors recursos.⁴²

Paral·lelament, un ofici del comandant militar de Lleida va comunicar que era absolutament necessari, per tal de garantir una idònia defensa de la ciutat i la fortificació de les seves muralles i baluards, l'apropiació de l'església de la Magdalena. El govern municipal va donar la seva autorització i va ordenar el trasllat de la parròquia de la Magdalena a l'església de l'extingit convent de les carmelitanes calçades de Lleida. Sens dubte, la col·laboració entre el poder civil i el militar va permetre resistir amb molta més força.⁴³

EL TRASLLAT DE LES CORTS CONSTITUCIONALS A CADIS I LA RESISTÈNCIA LIBERAL DE CATALUNYA

Tornant a l'evolució del govern constitucional central, cal apuntar que l'11 de juny les Corts van voler traslladar-se a Cadis. Davant la resistència de Ferran VII a marxar de Sevilla —clar gest antiliberal—, les Corts, a proposta d'Alcalá Galiano, van declarar-lo en situació de deliri momentani i van procedir a nomenar una Regència. Les Corts van prosseguir amb les seves sessions el 15 de juny, amb l'absència de molt diputats —ben just arribaven a cent. La seva ocupació va ser lamentar la situació del país, completar les lleis que estaven a mig fer i reflexionar entorn de la defensa del territori. Finalitzat el període ordinari de les Corts, el mes de juliol, es van convocar corts extraordinàries, que començaren el 7 d'agost. Quant a Catalunya, la resistència contra l'invasor estranger va ser molt forta, ja que es va convertir en el baluard de la defensa del règim constitucional per l'actuació dels caps militars i la seva compenetració amb les autoritats civils, per l'adhesió al liberalisme de gran part de la població i, finalment, per l'existència d'un fort internacionalisme liberal que va actuar a un costat i a l'altre de la frontera abans i durant la invasió. L'opinió liberal no solament espanyola, sinó també europea, va contribuir a prolongar diversos mesos l'ocupació francesa de Catalunya ja que els liberals de tot Europa van acudir al bastió de la llibertat espanyola i es van comprometre en la lluita per la seva defensa davant la intervenció francesa.⁴⁴

El marquès de Miraflores⁴⁵ va assenyalar que al Principat no eren tan ràpids els progressos de l'exèrcit francès per la naturalesa muntanyosa del territori, pel gran nombre de places fortes ocupades pels constitucionals i per la qualitat dels comanda-

42. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 102 i 107.

43. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 103-104.

44. Castells (2001), p. 149.

45. Manuel Pando FERNÁNDEZ DE PINEDO (marquès de Miraflores) (1834), *Apuntes histórico-críticos para escribir la historia de la revolución de España desde el año 1820 hasta 1823*, Londres, Ricardo Taylor, p. 76-81.

ments de les tropes. Però l'avanç gal va ser imparable. El 8 de juliol va començar el bloqueig sobre Barcelona, i va quedar tallada la comunicació entre Catalunya i el govern liberal refugiat a Cadis. A finals de juliol, els francesos aconseguiren de deixar totalment aïllats els tres punts que dominaven els constitucionals: Barcelona —defensada per Espoz y Mina i Roten—, Tarragona i Reus —defensades per Milans i Llobera—, i Lleida —defensada per Evaristo San Miguel. A principi de setembre, els invasors absolutistes van dominar el camp de Tarragona, i el baró d'Eroles va instal·lar el quarter general a Vallmoll amb la intenció d'atacar Lleida en una ofensiva iniciada des de Tarragona i Fraga per tal d'envoltar aquesta ciutat. La situació era desesperant per als constitucionals catalans.⁴⁶

UNA MESURA D'EXCEPCIÓ: L'EXPROPIACIÓ DELS BÉNS DELS ABSOLUTISTES LLEIDATANS

Per aconseguir nous recursos per poder finançar aquesta resistència contra l'invasor absolutista, el mes de juny, un ofici de la Diputació a l'Ajuntament de Lleida va comunicar que s'havien d'expropiar els fruits i les utilitats dels que havien estat seguidors dels facciosos, tant dels que van agafar les armes, com dels que van donar-los auxili, dels que es trobaven a la ciutat, a l'exèrcit invasor o bé a França. Per tant, aquests béns serien utilitzats per cobrir les múltiples despeses de guerra. A partir d'aquesta decisió, primer de tot, el batlle constitucional, primer, i el jutge de la policia, després, havien d'elaborar una llista dels reialistes i de les seves propietats. D'altra banda van designar Josep Bartoli encarregat de realitzar la recollida de les pertinences dels facciosos.⁴⁷

Sens dubte, era una solució molt lògica després de comprovar les greus dificultats que van tenir per poder cobrir la gran quantitat de despeses a què havien de fer front i el canvi de bàndol que van protagonitzar alguns seguidors del liberalisme per conveniència, ja que com va demostrar l'evolució posterior una part va ajudar els reialistes en l'agonia del règim constitucional, mentre que per convicció ideològica i política uns altres ho van fer des de l'inici mateix del Trienni Liberal.

Un dels primers que va patir aquesta nova resolució contra els reialistes va ser Antoni Bordalba, perquè la família Bordalba va donar suport a la contrarevolució des dels seus inicis. Un memorial de Miquel Grau (mestre sabater de Lleida i germà polític dels fills menors d'Antoni Bordalba, anomenats Ignasi i Antoni) va sol·licitar, en virtut d'un decret sobre la confiscació de tots els béns dels que es trobaven amb la facció, o bé estaven emigrats a França (Antoni Bordalba es trobava en aquest darrer cas), la liquidació de la part que pertocava als dos fills dels fruits i de les rendes del patrimoni del seu pare, ja que la resta va romandre en mans del comú.⁴⁸

46. Alberto ALCALÁ GALIANO (1846), *Historia de España desde los tiempos primitivos hasta la mayoría de la reina doña Isabel II*, Madrid, Librería Universal, p. 232.; Gil Novales (1980), p. 57-59; Arnabat (2001), p. 305-341.

47. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 116-117.

48. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 130.

L'EVOLUCIÓ DE LA LOGÍSTICA MILITAR

Una altra mostra que va donar suport a aquesta resolució es va produir l'1 de juliol de 1823, quan un ofici del comandant militar va indicar la falta absoluta de recursos financers destinats a mantenir la guarnició, i per aquest motiu va demanar el pagament de 2.000 duros d'argent a la Paeria. Si no els els atorgava, deia que els mateixos veïns haurien d'allotjar els soldats a les seves pròpies cases i donar-los menjar. La Paeria va respondre que no podia donar-li aquesta quantitat perquè ja li havien donat els únics 10.000 rals que havien recollit de la contribució general. Això significava que el govern municipal havia destinat la major part del seu fons a l'estament armat, ja que va considerar prioritària la defensa de Lleida.⁴⁹

La impossibilitat de l'Ajuntament lleidatà per donar cobertura a les àmplies necessitats dels seus habitants i dels organismes civils i militars com a conseqüència de l'extensió en el temps de la resistència liberal en un principi no va erosionar les relacions entre el poder municipal i el militar, però sí que va potenciar la misèria i les greus dificultats de supervivència del conjunt de la població.

Tres dies més tard, la col·laboració entre els dos centres de poder va produir-se una altra vegada perquè faltaven dos individus per cobrir la vigilància de l'horta i van acordar la destinació de dos soldats. A més, el comandant militar va autoritzar l'obertura de la porta de Sant Martí en benefici de tots els agricultors, ja que s'estava realitzant «la trilla», o sigui, la batuda dels cereals mitjançant la utilització d'una post rectangular de fusta. L'únic que va deixar a l'aire va ser la demanda consistorial d'un ajudant per a l'alcaid de les presons, perquè estaven plenes i necessitaven algú per tal de reforçar la vigilància i el manteniment; finalment, la Paeria va pagar del seu fons del comú un ajudant per a l'alcaid.⁵⁰ Tot i que també van mantenir les seves diferències. El 5 de juliol de 1823, un ofici del comandant d'artilleria acompanyava una ordre signada pel batlle constitucional cessant, per la qual la Paeria havia de pagar 1.225 rals de billó a la caixa d'artilleria de Lleida pels 2.450 cartutxos de fusell amb pólvora i projectils que es van donar a la Milícia Nacional Voluntària. La Paeria va contestar que no els abonaria, ja que així ho havia establert la Reial ordre del 7 de maig de 1822.⁵¹

La progressió amb l'administració de la resistència i de la defensa de la ciutat va comportar l'ocupació del convent dels dominics per les tropes de l'exèrcit nacional; aquest espai era l'utilitzat pel Comissionat del Crèdit Públic de Lleida per emmagatzemar el gra. Aquest òrgan en un ofici va demanar al Comissionat Militar un altre edifici. Després d'una negociació entre el govern municipal i el comandant militar, el lloc escollit va ser la part de dalt de l'almodí, gràcies a la cessió que va realitzar l'Ajuntament.⁵²

49. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 125.

50. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 125.

51. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 127.

52. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 134.

Un cop resolt l'assumpte del crèdit públic va arribar a la Paeria el 19 de juliol de 1823 un ofici de l'intendent, que era el ministre principal de la hisenda militar, en el qual va manifestar que necessitaven 6.000 arroves de palla llarga per omplir les màrdegues de la tropa emplaçada a Lleida. El consistori municipal va respondre que s'aconseguiria aquesta quantitat a partir d'un nou repartiment entre els veïns de Lleida i els pobles dels voltants.⁵³

La intervenció total del govern municipal en l'economia local no va aturar la corrupció ja que van emergir uns nous personatges que es van voler fer rics a través de la manipulació fraudulenta i de la deficient distribució de les seves mercaderies, o sigui, aprofitar-se de les greus dificultats que patia el conjunt de la població. El 24 de juliol de 1823, Carles Franquesa, contractista encarregat de subministrar el pa a les tropes, va ser condemnat per barrejar el blat amb ordi, cosa que tenia com a resultat un pa dolent. La conseqüència va ser que la Paeria va haver d'afrontar una indemnització a favor del ministeri militar.⁵⁴

Si bé l'agricultura era fonamental, també es va tenir molt en compte la ramaderia. Un ofici del cap polític, del 21 de juliol de 1823, reflectia l'acord entre la Diputació, el Comissionat de Guerra i l'intendent. Fruit d'aquest conveni, es va decidir la venda de mil caps de ramat llaner —es pretenia cobrar sis rals de billó com a impost per cada cap. El problema va ser que aquest ramat abans de sacrificar-se es va establir a l'horta pròxima a Gardeny i l'horta va patir unes conseqüències molt negatives perquè els animals no van respectar ni les vinyes ni les oliveres.⁵⁵

Paral·lelament, cada cop es va fer més difícil controlar els ànims de les forces armades perquè la intranquil·litat i la incertesa es van apoderar de l'ambient. A causa de la forta tensió que es va generar perquè es va complicar molt la lluita armada amb l'entrada de l'exèrcit francès en el territori català, a més de la manca dels recursos bàsics com a conseqüència del progressiu desgast, molts milicians van sol·licitar l'exoneració del seu servei. El motiu que van argumentar va consistir en l'autoconsideració de pobres. L'assumpte ràpidament va passar a mans del comandant de la Milícia Nacional Voluntària, que no va acceptar aquestes baixes perquè els necessitava.⁵⁶

El manteniment de la calma i de la tranquil·litat pública era vital per tal d'evitar l'esfondrament de la ciutat. Amb bon criteri, els membres del govern municipal van demanar la unió de tots els sectors socials. Cal recordar que per damunt de tot sempre planejava el dèficit econòmic general com a plataforma i punt de partida de la major part del derrotisme mental i físic a l'interior de les tropes, fet que podia generar la caiguda de la ciutat en mans dels absolutistes. Per tant, aquestes elevades peticions per intentar abandonar la Milícia eren resultat de l'enorme carestia.

53. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 132.

54. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 136.

55. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 163.

56. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 135.

Aquestes mesures radicals tenien la seva causa, com ja hem comentat abans, en els dèficits crònics de la hisenda municipal agreujats pel conflicte armat. Amb la intenció de solucionar-ho es va reunir la Junta Auxiliar de Defensa Nacional de la província de Lleida a la casa del comissionat militar, el 4 d'agost de l'any 1823. El comissionat militar, juntament amb el cap polític, va presidir aquestencontre ple de forces vives de la ciutat. L'eterna preocupació era l'absoluta necessitat de procurar recursos financers per tal de garantir la manutenció dels soldats lleidatans. Es va plantejar en un principi la idea que els veïns de Lleida paguessin un quinzè territorial en gra i podrien també abonar un 20 % del valor de les seves propietats i dels seus beneficis. Així doncs, aquestes propostes eren una barreja de totes les antigues imposicions sobre els habitatges, l'impost industrial, el ganancial i el comercial.⁵⁷

Finalment, van aprovar-ho per unanimitat. Aquest projecte, tan impopular i alhora tan difícil d'aplicar, per l'extensió de la pobresa i la misèria a àmplies capes socials com a conseqüència de la paralització de la producció agrícola i la circulació comercial, va significar l'adopció d'unes solucions cada vegada més desesperades amb l'objectiu d'aguantar el model liberal fins al final, o sigui, intentar resistir al màxim possible fins a l'esgotament de les darreres forces i no decaure en l'intent de salvaguardar el sistema polític sortit de les Corts gaditanes del 1812.

Si estem analitzant la forta resistència de la ciutat i les principals limitacions derivades de les necessitats intrínseques del cos humà, també cal assenyalar la plasmació directa i més negativa del conflicte bèl·lic, que va ser el fort augment de la mortalitat. A causa d'aquest procés s'havia de procedir a l'ampliació del cementiri municipal, que va haver de rebre molts cadàvers, primer, com a conseqüència de la Guerra del Francès i, després, per aquesta guerra civil. Un altre indicatiu que completava aquest diagnòstic cal trobar-lo en la forta presència de memorials tramitats per vídues que van demanar a la Paeria no pagar les contribucions.⁵⁸

En estreta relació s'ha de situar l'estat de les presons lleidatanes. El 16 de setembre de 1823, va arribar un ofici del cap polític en el qual deia que les presons no podien absorbir més presoners, ja que estaven molt plenes, tant de militars com de civils, i demanava a l'Ajuntament que alguns d'aquests presoners fossin traslladats a la nova presó de Sant Martí. La Paeria va acordar portar els presoners que sobraven de les presons del cantó de les cases consistorials a la de Sant Martí.⁵⁹

Les importants dificultats financeres de l'exèrcit liberal van obligar a convocar un gabinet de crisi el 22 de setembre de 1823, moment en què va tenir lloc una reunió al palau del comandant militar. El mateix comandant va tenir l'honor de presidir l'acte, que va comptar amb l'assistència de diversos membres destacats de l'Ajuntament, com eren el batlle primer, el segon, i els regidors Josep Berga i Josep Corts. El

57. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 145.

58. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 155.

59. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 173.

màxim representant militar va sol·licitar a les institucions polítiques el pagament de 20.000 rals de billó de manera immediata i sense excuses, els quals havien de sortir del ram que fos, fins i tot del subministrament diari d'aliments a la tropa a causa de la gravetat de l'assumpte. També va reclamar l'obtenció d'una llista en la qual s'inclogués els habitants més rics.⁶⁰

Davant d'aquestes dues demandes, la Paeria va contestar que donaria els diners, o sigui, satisfaria la primera petició, però no podia realitzar aquesta llista perquè no hi havia habitants amb fort poder adquisitiu a la ciutat, ja que la població vivia de l'agricultura i hi havia poc comerç com a conseqüència de l'escassa circulació i acumulació de capitals. A més, cal afegir que durant aquests darrers anys s'havien realitzat molts préstecs i pagaments, sense deixar al marge les constants lluites armades, les sequeres, les epidèmies o la manca d'obres públiques i d'infraestructures que podrien haver estimulat el creixement econòmic.⁶¹

El comandant militar va sol·licitar aquests 20.000 rals de billó per poder traslladar el batalló tercer al convent de Sant Francesc, per tal de millorar la defensa de Lleida, i aquesta modificació va comportar la necessitat d'adquirir més llits perquè l'edifici eclesial no en tenia prou per donar compliment a les demandes de les tropes. L'Ajuntament, en un primer moment, només els va sufragar el trasllat, i no van disposar dels recursos per adquirir els llits, raó per la qual els van agafar d'altres batallons. Però, després, un ofici de la Comissió Militar de Vigilància i Seguretat de Lleida, del 29 de setembre, va ordenar que la Paeria pagués els 20.000 rals de billó dels béns i les rendes dels facciosos que havien marxat, i així van cobrir la petició del comandant militar.⁶²

La dramàtica situació econòmica va tornar a generar l'intent de molts milicians d'abandonar el seu servei —és el cas, per exemple, de Joan Pereti, Joan Gras i Miró, Serapio Molins o Josep Antoni Sancho, en un mateix dia. Si abans havien sol·licitat la seva exoneració argumentant que vivien en la misèria, en aquest moment van exposar problemes més de tipus psicològic, ja que van afirmar que no se sentien mentalment capacitats per poder combatre. Lògicament la tensió i la falta de tot tipus de recursos van afectar la tranquil·litat i la convicció dels milicians i van minar la seva resistència.⁶³

L'ÚLTIM INTENT DE MANTENIR VIGENT EL RÈGIM LIBERAL A LLEIDA:

LA CREACIÓ DE LA COMPANYIA CÍVICA

Paral·lelament, la Paeria va rebre un ofici de la Junta Auxiliar de Defensa, del 23 de setembre, en el qual diversos patriotes i també expatriats lleidatans —eren libe-

60. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 178.

61. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 178.

62. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 179 i 185.

63. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 182.

als que havien marxat de les zones i els territoris ocupats pels reialistes— explicaven un nou projecte, el qual va consistir en la formació d'una companyia cívica composta per ciutadans per tal de defensar millor la ciutat. El comandant militar va acceptar aquesta proposta i a continuació va explicar les condicions que tindrien, que consistien a menjar el mateix que la tropa de l'exèrcit —una ració diària—, no cobrar —com la Milícia Nacional Voluntària—, però sí que rebrien un sou si patien un setge o un atac directe —el mateix que els membres de l'exèrcit. A l'Ajuntament també li va agradar aquesta idea i va realitzar un ban per promoure dintre de Lleida que la gent s'apuntés a aquesta iniciativa.⁶⁴

En uns moments crítics, pròxims a un setge o a un atac puntual, alguns habitants de Lleida es van mobilitzar amb la finalitat de conservar la seva llibertat i, sobretot, el règim constitucional. Fins i tot es va produir una unió entre els ciutadans liberals i els absolutistes ja que molts reialistes es van quedar dintre de la ciutat amb l'objectiu de salvaguardar els seus béns i un cop immersos dintre de les preocupacions militars van considerar adient ajudar els seus veïns donant més preeminència als seus interessos econòmics que no pas als ideològics. A més a més, podrien netejar el seu passat absolutista davant de les autoritats liberals. Finalment, cal destacar la importància d'aquesta iniciativa popular —la creació de la Companyia Cívica—, ja que va esdevenir un nou exemple de resistència liberal d'una població que continuava vivint i sobrevivint, donant una imatge d'una gran lluita fins als últims moments del Trienni Liberal.

Aquesta Companyia Cívica va afegir-se a les tropes de l'exèrcit i als milicians. Gràcies a un ofici del comandant militar, del 5 d'octubre de 1823, tenim constància de la quantitat de tropes totals que defensaven la ciutat a les acaballes del règim constitucional. Eren 6.000 homes i 700 cavalls, o sigui, la meitat de la població va tenir com a missió protegir Lleida. Com ja hem vist, el principal problema que van patir va ser l'obtenció de molts subministraments, sobretot, alimentaris, més que no pas armamentístics. Principalment, van tenir moltes dificultats per aconseguir mongetes, faves i cereals. En un primer moment, les autoritats civils van ordenar la seva extracció del magatzem de dalt de l'almodí, però els zeladors de les portes de la ciutat, que depenien de la Comissió Militar de Vigilància i Seguretat, van impedir l'extracció de tots els grans de la ciutat, perquè el que volien era evitar que marxessin a fora pel perill i temor que hi havia, derivat d'una possible escassetat de subsistències. Però eren vitals per realitzar uns petits intercanvis comercials amb la finalitat d'obtenir altres productes. Tot plegat va causar una greu alarma entre els veïns i va quedar aturat totalment el comerç.⁶⁵

Davant d'aquesta diferència de criteris entre el poder municipal i el militar, la Paeria va intentar aconseguir que deixessin sortir el gra, però la Comissió Militar de

64. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 183.

65. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 186 i 188.

Vigilància i Seguretat va contestar-li que aquesta mesura l'havien adoptat perquè havien de garantir el subministrament de gra per a 4.500 persones durant sis mesos i, a més, havien d'aconseguir gra per plantar per a la collita de l'any següent, per això necessitaven 9.500 quarteres de blat i no permetrien l'extracció ni d'un sol gra.⁶⁶

Finalment, el 8 d'octubre de 1823, va intervenir el comandant militar i va aconseguir l'extracció dels grans. Es va crear una comissió (formada per Francesc Romeu, Josep Serret, Josep Sureda i Miquel Mallada, per la parròquia de Sant Llorenç; Isidre Prerrafeta, Pere Escarp i Pau Corrià, per la de Santa Maria Magdalena; Josep Forner i Salvador Graselles per la de Sant Andreu, i Joan Urquia, Francesc Mata, Josep Freixes i Isidre Gosé per la de Sant Joan) amb l'objectiu d'administrar aquest recurs tan necessari.⁶⁷ Aquesta va ser l'última notícia del Trienni Liberal a Lleida. Va finalitzar el 29 d'octubre de 1823. Anteriorment, l'1 d'octubre de 1823, Ferran VII en un Reial decret havia anul·lat totes les disposicions del govern liberal.⁶⁸

LA DERROTA MILITAR DEL PODER CONSTITUCIONAL

Per completar els últims dies del Trienni Liberal, s'ha de comentar que el 27 de setembre es dissolgueren les Corts i el rei fou restituit com a monarca absolut, a l'entès que feia publicar una Reial ordre en què disposava que totes les ciutats s'entreguessin a les tropes absolutistes. Lleida era una d'aquestes capitals que no havien pogut ser ocupades. Amb l'aparició de l'ordre esmentada, el baró d'Eroles, nou capità general de Catalunya, va intimidar la ciutat de Lleida, governada pel general Pau de Mies, perquè es rendís. Tota la província estava en mans dels absolutistes, només restava conquerir la capital. Les negociacions per rendir la ciutat van culminar el 31 d'octubre, data en què l'exèrcit francès, amb el mariscal Louristen i la tropa del baró d'Eroles, entrà a la ciutat. Els reialistes de Lleida, quan van conèixer l'arribada d'Eroles, es van tirar al carrer cridant visques al rei i van destrossar la làpida de marbre de l'actual plaça de Sant Joan, durant el Trienni anomenada *plaça de la Constitució*, per substituir-la per la de *plaça Reial*. Automàticament, després de l'ocupació de la ciutat de Lleida, el càrrec de cap polític fou abolit i es nomenà un governador polític i militar, el mariscal Blas de Fournas. La primera mesura que dictaminà el governador va ser restablir l'Ajuntament anterior al 18 de març de 1820. El que sobta és que a Lleida no es va exceptuar els membres que havien exercit càrrecs municipals durant el Trienni. El 2 de novembre de 1823 restà restablert l'Ajuntament absolutista, que va estar format per: Blas de Fournas (governador i corregidor interí), Joan Bautista de Casanoves (alcalde segon l'any 1822), Marià Ignasi Arajol, Joaquim Martorell (regidor durant 1822-1823) i Antoni de Gomar (alcalde l'any 1821),

66. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 189.

67. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 190.

68. AML, Actes i deliberacions de l'Ajuntament de Lleida de l'any 1823, p. 196; Institut d'Estudis Ilerdencs (IED), Llegat Areny, Ordres Reials, Reial Decret de Ferran VII de l'1 d'octubre de 1823.

pel que fa als regidors. Magí Targa (regidor durant 1822-1823), Josep Garrido i Francesc Claver eren els diputats, mentre que Antoni Benet de Queraltó (regidor l'any 1820-1821) va ser síndic, i Francesc Solana i Pallàs, novament el secretari. Amb la Constitució derogada, lògicament la Milícia Nacional va ser abolida en la seva totalitat.⁶⁹

Pel que fa a Espanya, s'ha d'indicar que la nit del 30 al 31 d'agost, les tropes franceses van assaltar i prendre el fort del Trocadero. Era el principi de la fi. Cinc dies abans van capturar Riego, un dels únics que havien lluitat decididament per la continuïtat del sistema liberal, ja que els generals van trair el règim liberal i l'exèrcit es va desfer. Les Corts van retornar la sobirania a Ferran VII, que abans de traslladar-se al Puerto de Santa María va fer un decret generós de perdó, oblit i respecte als càrrecs ocupats. L'1 d'octubre de l'any 1823, ja lliure, va publicar un altre decret, però de signe totalment contrari, amb el qual començava una altra vegada la seva repressió cruel:

[...] son nulos y de ningún valor todos los actos del gobierno llamado constitucional, de cualquiera clase y condición que sean, que ha dominado a mis pueblos desde el 7 de marzo de 1820 hasta el día 1º de octubre de 1823.

Molts espanyols van agafar el camí de l'exili —uns vint mil segons Bayo, sobretot cap a França i Anglaterra. A França, van anar a parar-hi sobretot soldats i oficials, artesans, menestrals, pagesos, comerciants i propietaris. A Anglaterra, n'hi feren cap un miler, la majoria pertanyents a les professions liberals i a les classes benestants, mentre que Riego, símbol de tota una època, era penjat a la forca davant d'una multitud silenciosa i estupefacta, el 7 de novembre de 1823. També van patir la dura repressió altres personatges destacats del liberalisme, com ara el Empecinado.⁷⁰

A Catalunya, el dia 24 d'octubre, Espoz y Mina va signar l'armistici, i la capitulació definitiva es va signar el 2 de novembre. El dia 4, els francesos van entrar a Barcelona; el 5, a Lleida, i el 7, a Tarragona. Aquests fets van demostrar que la resistència constitucional a Catalunya havia estat de les més importants que s'oferiren arreu de la Península a l'exèrcit francès. A primers de novembre, se celebraren misses arreu per festejar el triomf dels reialistes i el retorn al poder absolut de Ferran VII. El Trienni Liberal acabava formalment tal com havia començat: amb la celebració de misses d'acció de gràcies i l'exigència que es continuessin pagant els delmes i els censos senyorials, amb una única però important diferència: la brutal repressió sobre el bàndol perdedor i el sentiment de desesperança dels liberals exaltats que veien com se n'anava en orris el sistema constitucional a Espanya. Segons Arnabat, el règim liberal, doncs, va ser esclafat per la intervenció de l'exèrcit francès, just

69 Capdevila (1986), p. 154-155.

70 E. K. BAYO (1842), *Historia de la vida y reinado de Fernando VII de España*, Madrid, Imprenta Repullés; Gil Novales (1980), p. 57-59; Arnabat (2001), p. 305-341.

quan havia aconseguit vèncer la contrarevolució interior, és a dir, quan havia triomfat, no pas fracassat.⁷¹

VALORACIONS FINALS

L'objectiu principal d'aquest estudi era establir l'evolució de la resistència liberal de la ciutat de Lleida davant la invasió francesa de l'any 1823. Les institucions locals, sobretot l'Ajuntament, van mantenir una postura favorable al manteniment del règim constitucional, per aquest motiu van rebutjar les pressions estrangeres i van organitzar des d'un primer moment l'estament militar i la Milícia Nacional per assegurar-se el control de la capital de Ponent. El problema més important que van tenir va ser la deficient situació financera de la hisenda municipal, fet que va propiciar l'extensió de les penúries econòmiques dels lleidatans i una defectuosa logística i avituallament militar, motiu pel qual van decidir realitzar una *guerra defensiva*, seguint la política del cap de l'exèrcit català, el general Espoz y Mina.

Aquesta tàctica va ser efectiva per allargar el règim liberal fins a les seves darreres conseqüències, fet que va demostrar la perícia dels comandants militars, al mateix temps que ens transmet una idea: la gran adhesió del poble lleidatà al sistema constitucional, ja que es va produir una generalització de l'esperit de lluita i de supervivència. L'exemple es pot trobar en la formació d'una companyia cívica a la darrereria del mes de setembre. Finalment, la caiguda de la capital, Barcelona, va comportar la capitulació de Lleida.

71. Fernando DUEÑAS (1997), «El sitio de Barcelona de 1823», a Joan ROCA (coord.), *El municipi de Barcelona i els combats pel govern de la ciutat*, Barcelona, Proa, p. 129-133; Vicente LLORENS (1954), *Liberales y románticos: Una emigración española en Inglaterra (1823-1824)*, Mèxic, Fondo de Cultura Económica; Rafael SÁNCHEZ MANTERO (1975), *Liberales en el exilio*, Madrid, Rialp; Miguel PESET i José Luis PESET (1967), «Legislación contra liberales en los comienzos de la década absolutista (1823-1825)», *Anuario de Historia del Derecho Español*, xxxvii, p. 437-485; Josep FONTANA (1985), «Represión política y violencia civil en 1823-1833: propuestas para una interpretación», a Manuel GONZÁLEZ PORTILLA, Jordi MALUQUER i Borja de RIQUER (ed.), *Industrialización y nacionalismo: Análisis comparativos*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, p. 313-327; José FUENTES (1998), «Aproximación sociológica al exilio liberal español en la Década Ominosa (1823-1833)», *España Contemporánea*, núm. 13, p. 7-19; Anna M. GARCÍA ROVIRA (1989), *La revolució liberal a Espanya i les classes populars (1832-1835)*, Vic, Eumo, p. 35-36.